

MÓRICZ ZSIGMOND

Élete

1879. július 2-án született a Szatmár megyei Tiszacsécsén. Édesapja Móricz Bálint, elszegényedett kisparaszt, anyja a papcsaládból származó Pallagi Erzsébet. A szülők Prügyre költöztek (1884), miután édesapja vállalkozásai becsődöltek. Prügy a nyomor időszaka volt. Majd édesapja a legnagyobb fiút, Zsigmondot ideiglenesen anyai nagybátyjához, Pallagi László gépészkovácsához adta.

Tanulmányi : 1890-ben Móricz Zsigmond a debreceni református kollégiumban kezdte meg tanulmányait. Hatodikos korában három tantárgyból megbukott, de a másik anyai nagybácsi, Pallagi Gyula elvitte őt saját iskolájába, ahol le is érettségizett (Kisújszállás, 1899). Debrecenben a református teológiára iratkozott be, fél év múlva ugyanitt már joghallgató, majd átlépett a budapesti egyetem jogikarára. 1903-ban bekerült Az Újság szerkesztőségébe, s tanulmányait nem fejezte be. 1905-ben feleségül vette Holics Eugéniát (Janka), egy felvidéki kisnemes bányatisztviselő lányát. 1924-ben Móricz megismerkedett Simonyi Mária színésznővel, erre Janka kétszer öngyilkossággal próbálkozott, s a másodikba belehalt. (1925) 1926-ban elvette Simonyi Máriát, majd 1937-ben elváltak. 1939-től a Kelet Népe szerkesztője lett. 1936-ban megismerkedett egy kis proletárlánnyal, Littkey Erzsébettel, akit írásaiban Csibének nevezett el. 1942. Szeptember 4-én agyvérzés következtében halt meg Budapesten 63 éves korában.

Munkássága Hét krajcár (1909), Sárarany, Az Isten háta mögött (1911), A fáklya (1917), Légy jó mindhalálig (1920), Tündérvilla (1922), Úri muri (1927), Forr a bor (1931), Barbárok (1932) Rózsa Sándor összevonta a szemöldökét (nem fejezte be) Hét krajcár 1908-ban, a Nyugatban jelent meg Klasszikus felépítésű novellája Ez a mű hozza meg számára a sikert és elismertséget Központi motívum köré szerveződve jut el a magható csattanóig, a szolidaritás – any

Móricz novellisztikájának sajátosságai

- A Jókai- és a Mikszáth-próza hagyományaira épül.
- Realizmusból mutat a **naturalizmus** (ösztönök és indulatok előtérbe helyezése; közönségesség, nyersség ábrázolása) felé.
- Jellemzője a **drámaiság** mint szervezőelv.
- **Balladisztikus** és népmesei elemek megjelenése.
- Romantikus népiesség (idealizált népi világ – Petőfi) ↔ **újnépiesség** (valósághűség, a problémák megjelenítése – Móricz).
- Árnyalt lélekábrázolás, **szabad függő beszéd**, anekdotikus elemek.
- Témája a társadalom peremén élő emberek hétköznapijainak, **nyomorúságának**, kiszolgáltatottságának bemutatása.

Az egyéni szenvedés vezette el mások nyomorúságának meglátásához, megértéséhez. Hét krajcár (1908) című novellájában a szegénysors olyan mélységeibe világít be, ahol a koldustól kell alalmazni, ahol már ez sem segít. Az anya és kislánya játékosan, szívből jövő kacagással keresi az elbűjt, huncut krajcárokat. A keresgélés közben azonban feltárul az irdatlan nyomor, melyet jókedvvel, derűvel sem lehet elleplezni. Az édesanyjának a nyomorúságot legyőzni akaró kacagása véres, tüdőbeteg köhögésbe fullad. Az idill és a tragédia ötvözése adja az írás meghökkenítő újszerűségét, az egyes szám első személyű elbeszélés pedig egy gyermek emlékein át szűri meg az ínség riasztó tényeit.

Móricz falu- és parasztábrázolását Ady Ugar-élményével szokás rokonítani. Erről maga Móricz is vallott, miután elolvasta a Budapesti Naplóban A Hortobágy poétáját („Egész testem zsibongott s égett. »Valaki elébem szökött!« énekelte helyettem később Ady”). Feltűnő rokonságuk a beszélő együttérzése az általa ábrázolt szereplőkkel, és düh, melyet sorsukkal kapcsolatban érez. Móricz Adyhoz hasonlóan, a magyar világ kíméletlen, ám nem kívülről bírálatát írta meg. Drámai és lírai elemeket épít a novellába. (Például a

Barbárokban mintha az egész keleti világ lírai, drámai meséje sűrűsödött volna össze.) Móricz narrátora nem szenvtelen, e főszereplő nézőpontjával sokszor azonosul, olyannyira, hogy néha életrajzi ihletettségeknek tűnik egy-egy novella (Hét krajcár).

Tragédia

A tragédia drámai műfaj, a szónak azonban van egy másik jelentése is. Tragikusnak tartjuk, ha valami a természet rendje ellen történik, s ez áldozatokat követel. Móricz Zsigmond híres novellája döntően a szó második jelentésére épül. Kis János szegénysége, a Kis János-i kiszolgáltatottság a természet rendje ellen való. A főszereplő halála groteszk áldozat, melyet éppúgy nem vett észre senki, mint az életét. A mű négy életképszerű részből áll (a mezőn – otthon – a mezőn – a lakodalomban). A novella elbeszélője fokozatosan szűkíti az optikáját, egyre inkább a főszereplőre fókuszál. Az első részben a többi napszámos között, illetve a fiával látjuk Kis Jánost, aztán már csak Kis János gondolatairól, küzdelméről értesülünk. A mű központi motívuma az evés, illetve az éhség. Minden ehhez a motívumhoz képest kap értelmet: Kis János szegénysége, a szegénység több dimenziója. A generációkon áthúzódó szegénységből következik a perspektívátlan élet, a nyelvi, tudati, lelki szegénység. Kis János úgy él, mint az apja, a fia olyan életnek néz elébe, mint az övé. Leleki szegénységére utal, hogy érzéketlenné vált fiával szemben, veri a feleségét. A vegetálás és robotolás szintjére süllyesztett ember mindent az evés horizontjából lát. Lázádaa is ehhez kötődik: „...kieszem a vagyonából.” Kis János lázadó hőssé válik: a szegénységet akarja „elrúgni” magától. Ám a nyelvi, tudati szegénység groteszkké teszi lázádaát, hiszen a küzdelmet is az evéshez köti. A szándék, az elhatározás eluralkodik rajta, tudatos kontroll nélkül, a bosszúállás démoni erejével indul a küzdelemben: „Meggzúnt körülötte a világ. Nem látta a nagy búzatáblát, se a körülötte dolgozó embereket, nem ismert senkit, semmit, nem volt múltja, jövője, egész valója az egyetlen nagy akarattá keményedett. Úgy ment eléje, mint valami emberi léten fölül feladatnak.” Bukása szükségszerű, a démoni erő saját maga ellen fordul. („Dögölj meg, kutya.”) Kis János a halálával rúgja el magától a szegénységet. Bukása mégsem válik a tragédiák hőséhez méltóvá. Éppen a lázádaa groteszk volta miatt. A narrátor tolsztoji erejű mondata: „Senki se vette észre, hogy eltúnt, mint azt sem, hogy ott volt, sem azt, hogy élt.” Tragikus a mű, hiszen a természet rendje ellen való a Kis János-i élet és halál. Ilyen értelemben realista társadalmi novella. Kis János belső küzdelme, kivetített gondolataiban nyelvileg differenciálatlanul megfogalmazott dühe és lelki vívódása az analitikus lélektani novellákkal rokonítja a művet.

Móricz szakít a 19. század végi romantikus parasztábrázolással, az orosz realista próza hagyományait ötvözi a francia naturalizmus elemeivel. Kis Jánosban felismerhetjük Gogol egyszerre kisszerű, komikus és ugyanakkor heroikus küzdelmet folytató hőseit. Ezeknek az esztétikai minőségeknek az összekapcsolása eredményezi a groteszk hatást. A naturalizmus hatása, hogy az ösztönélet és az öröklés kiemelt hangsúlyt kap. Az éhség leküzdése, az evés elemi ösztön. A műben Kis János számára célá és eszközzé válik, ez utóbbi teszi fájdalmassá és nevetségessé a lázádaát. Az öröklés sorsot, de alkatot is teremt. Kis János fia olyan, mint az apja („Kis János megette az almásételt, amit szeplős, málészájú fia, aki ijeszten hasonlított hozzá, kihozott utána”), s aki szintén nem tud másra gondolni, mint csak az ételre.

- Cím: a tragédia szó műfaji és köznapis jelentése szerint is a szöveg értékpusztulásról szól majd → nem teljesül ez az előfeltevés → **írónia**.
- A novella főszereplője, **Kis János**, napszámból élő zsellér, aki élete fő hajtóerejének tartja, hogy egyszer életében bűnösen sokat egyen, „kizabálja” munkaadóját, Sarudyt a vagyonából annak lányának lagziján. Gondolatban alaposan felkészül az alkalomra. Amikor egy húsdarab a torkán akad, nem hajlandó kiköpní, inkább megfullad.
- A mélyszegénységben sínylődő Kis János élet- és emberidegen, magányos **ösztönlény**, akinek egész tudatát betölti az evés.
- Neve **beszélő név**, személyiségének egyszerűségére, kisszerűségére utal.
- Külseje és megnyilvánulásai jelentéktelenek, észrevétlenek, **semmitmondók**.
- Kicsinyes cél vezérli: enni, **jóllakni**, bármi áron.
- Halála nem ébreszt együttérzést, csak szánalmat. Annyiban azonban tragikus, hogy rámutat a szegénységéből és az éhségéből fakadó gyűlölet és irigység pusztító erejére.
- A Móriczra jellemző **gyors lezárás**, a **tömör tárgyilagosság** kegyetlen ítéletet fogalmaz meg a **társadalom közönyéről**: „*Senki sem vette észre, hogy eltűnt, mint azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt.*”
- A **narrátor nem kommentál**, az olvasóra bízva a következtetések levonását, az értelmezést.

Barbárok

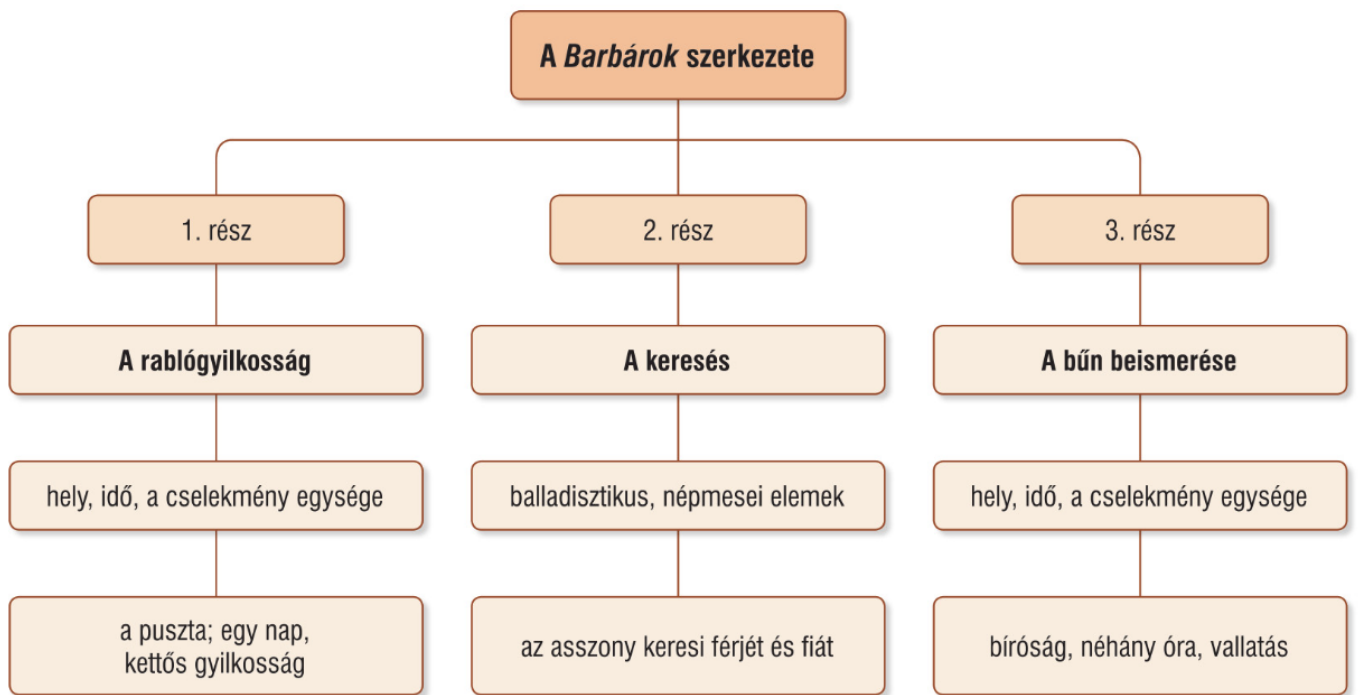
Móricz legmegrendítőbb elbeszélése a Barbárok (1931). Ebben a műben a dialógusok uralkodnak. Az írói közlés, leírás csak a legszükségesebbekre szorítkozik. Ez teszi rendkívül tömörre, balladaszerűvé az írást. Hiányzik a korfestés is. Pontosan nem is állapítható meg, melyik történelmi időszakról van benne szó. ➤ Az elbeszélő nem éli bele magát a szereplők lelkivilágába (a szabad függő beszéd is pár mondatra korlátozódik), nem magyarázza, nem értelmezi az eseményeket. Látszólag közömbösen, szenvtelenül, mintegy riporter módjára, szükséztavúan közli a pusztai tényeket. Híradás ez az írás a pusztáról, egy sajátos, „bennszülött” világról. A mű valóban barbár, a természet nyers darabjaiként létező emberek világába visz. Az úgynevezett ridegpásztorok társadalmon kívül, a civilizációtól távol éltek, elszigetelt magányosságban a fátlan alföldi „nagy merevenben”. Ez a kultúra alatti, babonás misztikummal átszőtt világ termelte ki a kannibáli erkölcsöt, a félelmetes kegyetlenséget. A veres juhász s a másik „vadember” lelkifurdalás nélkül agyonveri Bodri juhászt, annak tizenkét éves kisfiát s három kutyájukat. Nem a szegénység, a nyomor a gyilkosság oka, hanem a rablás, a vagyonszerzésnek ez az ősi, történelem előtti módja. Mindhárom „nyájajuhász”, saját nyájukat őrzik kint a pusztán, tehát módos emberek. A veres juhász természetesen, megengedhetőnek tartja, hogy a másikat megölje háromszáz birkájáért és két szamaráért. Emberségükből kivetkőzött rablógyilkosok, érzéketlen szörnyetegek: „Tüzet raktak a sírra ganéból, s megsütötték a szalonnájukat. Jóízűen megvacsoráztak.” Majd elhajtják a nyáját, s „a két juhász nyugalmasan lépdelt megettük”. A novella három része a drámai események három „felvonása”. Ritmikusan változik az időtartam is. Az első és az utolsó rész legfeljebb pár órát, a középső több mint egy évet ölel fel. Az első fejezet tele van fojtott s egyre erősödő feszültséggel. A juhász a kutyájával „beszélget”, s a kis puli jól „megmagyarázta neki”, hogy pusztabéliek jönnek, s azt is, hogy nem jóindulattal: „abba nem hagyta egy pillanatra a csikorgó csaholást”. A hosszú hallgatás, az idő múlása, az alkony közeledése csak fokozza a nyugtalanságot. A lassan meginduló, nagy szüneteket tartó, pár szavas beszélgetés mélyén gyanakvás és védekezés feszül. A tömör, hiányos mondatok a beszédől elszokott pusztai emberek szükséztavúságát érzékeltetik. Ezt a benyomást csak felerősíti, hogy a kérdések és a válaszok a legtöbbször egymás ismétlései más-más hanglejtéssel. A két vadember a rézzel kivert szíj megvásárlása ürügyén köt bele Bodri juhászba, aki ragaszkodik hozzá, nem akar megválni tőle: magának csinálta, meg a fiának. A hirtelen beállott

sötétségben pillanatok alatt zajlik le a kettős gyilkosság. Az elbeszélés második része bizonyítja, hogy az évezredes elmaradottság nem szükségképpen öli meg az emberséget. Az a fekete asszony, aki tíz nap múlva fehér vászonruhában „bodászott” a nagy pusztán az emberét keresve, a hűségnek, az egy életre vállalt összetartozásnak a felemelő megtestesítője. A veres juhász félrevezető hazudozásai nyomán elindul „napszállat felé”. A népmesék lehetetlent is legyűrő hőseként keresi férjét és fiát. ➤ Az emberi jóság, az önfeláldozó hűség s nyugtalan szíve hajtja végig a pusztákon egészen addig, míg a hó le nem esik. „Téllére” hazamegy falujába, de „tavasz nyíltával” nem bír maradni tovább. Újra és újra kimegy hetekre a nagy vadkörtefához. Nem tud elszakadni attól a helytől, ahol az ura legeltette a nyáját, „csak téblábolt a nagy merevenben”. Augusztusban a puli talált rá a sírra, s az asszony tíz körmével kaparja ki szerettei holttestét. Férjének a nyakán volt a rézveretes szíj. Ezzel és a gyilkosság hírével „elindult s ment Szögedébe”. A harmadik rész a vizsgálóbiztos vallatása. Ez a rész csupa drámai párbeszéd. A veres juhászra lassan sereg lopás, gyilkosság igazolódott, a Bodri juhász megölését azonban nem vállalja. Sejtí, ez volt élete legaljasabb bűne, s makacsul tagad. Nincs bizonyíték, nincsenek tanúk (lehet, hogy társát is megölte már), nem lehet rábizonyítani semmit. A vizsgálóbíró vallatásában nincs fölényes gőg, kegyetlenség, osztályelfogultság vagy éppenséggel erőszak. Ugyanolyan nyelven beszél, ugyanazokat a tájnyelvi fordulatokat, kifejezéseket használja, mint a veres juhász. Nagyon jól ismeri a pusztai emberek lelkivilágát, babonás hiedelmeit. Ezt bizonyítja az a szakmabeli mesterfogása, hogy a rézveretes szíjat a kilincsre akasztja, s így töri meg a rablógyilkos konokságát. A vademberi szörnyeteg „nem tudott a kilincshez nyúlni. Nem tudott moccanni, csak nézett, nézett mereven, és a szája elkezdett habot verni”: mindent beismert. A természeti ember ősríadalma rendítette meg, az a rettenet, hogy áldozata kikelt a sírjából, itt van a közelben, eljött tanúságot tenni. A bíró lassan, eltűnődve mondja a távozó ember után: „Barbárok.” Megállapítása mélységesen igaz, az olvasó sem ítélezhet másként. A természetes emberi igazságérzet ítéletét mondja ki a bíró: nem az indulat szülte, inkább a szomorúság. A cím nemcsak a „vademberekre”, hanem a novella többi szereplőjére is vonatkozik. Bodri juhász és családja is „barbár” viszonyok, emberhez nem méltó körülmények között élt, de belőlük nem vészett ki az emberség. Éppen ezért érezzük őket rokonszenvesnek, ezért keltik fel mélységes sajnálatunkat. A rézveretes szíjnak jelképes szerepe van mindhárom „felvonásban”. Az első részben nemcsak a barbár gyilkosság ürügye, hanem Bodri juhász lelki gazdagságának, művészi hajlamának, a szépséghez való ragaszkodásának is a szimbóluma. A második egységben a veres juhász lelkifurdalásának jele: kérdés nélkül maga tereli a szót a szíjra, amelytől semmiképpen nem akart áldozata megválni. Egyben a bűntény bizonyítéka is ez lesz. A vallatás során végül a megdöbbentő embertelenség leleplezését szolgálja.

Barbárok

- Cím: A „barbárok” szó pejoratív stílusértékű kifejezés, és nemcsak bárdolatlan, kegyetlen cselekvésre utal, hanem arra a világra is, amelyben a novella játszódik.
- Egy **rablógyilkosság** és annak következményei adják az elbeszélés történetét: Bodri juhászt és fiát mondvacsínált ürüggyel (a rézveretes öv megszerzése) megöli a veres juhász és a társa, majd a háromszáz birkáját és két szamarát elhajtják. Feleségét félrevezetik. Egy lélektani csavarnak köszönhetően végül beismerik bűnüket a vizsgálóbíró előtt.
- Szereplői alig beszélnek: a **puritán nyelv**, az egyszerű, de sokat mondó tömondatok, a rideg tények felvonultatása, az **aprólékos ábrázolásmód** mind a **naturalizmus** eszköztárából való.

- Az elbeszélés számokkal jelölt három részből áll:

- A **rézveretes öv** motívuma mindhárom részben felbukkan → **ürügy a gyilkosságra** → segít a **holttestek megtalálásában** → a **beismerés eszköze** (lelkiismeret-furdalás vagy babonás félelem: a veres juhász számára az öv a halott lelkének megjelenítője; a pusztai emberek hiedelmeit jól ismerő bíró ezért tudja vallomásra bírni).
- A novella végén a bíró szájából hangzik el: „*Barbárok.*” → címértelmezés → a puszta egyszerre a civilizációtól érintetlen **ősi hagyomány, szépség** (Bodri és a felesége) és az **erőszak** (veres juhász) világa.

Móricz a *Tragédiában* és a *Barbárokban* megjelenített **társadalomkritikája** a peremre szorult szegény-parasztok életének láttelepe.